

Contextgericht taal- en leesonderwijs gecombineerd met burgerschapsvorming. Een pilot

1. Aanleiding

Het taalvaardigheidsniveau van mbo-studenten laat te wensen over. Dat geldt zeker voor de laagste mbo-niveaus, maar ook voor niveau-4-studenten is het niet altijd eenvoudig om naar het hbo door te stromen (De Groot e.a. 2015). Mbo-studenten zijn vaak weinig gemotiveerd voor het vak Nederlands. Zij komen immers naar ROC's om een beroep te leren en niet voor algemene vakken. Die hebben ze niet direct nodig voor hun beroep en daarom klagen ze over het nut ervan (Nederlandse Taalunie 2017).

Sinds het *Referentiekader Taal en Rekenen* (Meijerink e.a. 2009) werd ingevoerd en er verplichte toetsen zijn die meetellen voor het behalen van een diploma, werken de meeste ROC's met een taalmethode. Deze methodes zijn sterk gericht op *teaching to the test*. Dat betekent dat de opdrachten in de methodes erg lijken op de opgaves in de examens. Ze zijn ontwikkeld vanuit de gedachte dat, wanneer je examen-opgaves maar zo veel mogelijk traint, de resultaten van studenten zullen verbeteren. Daarmee wordt eraan voorbijgegaan dat mbo-studenten, onder andere door hun vooropleiding, soms een zwakke taalvaardigheid hebben, en in ieder geval heel weinig lees- en schrijffervaring. Het is niet zinvol om iemand met een zwakke taalvaardigheid die nooit leest met veel moeite te leren hoe hij of zij de hoofdgedachte in een tekst kan vinden, of iemand die nauwelijks schrijffervaring heeft wat de regels zijn voor het schrijven van een zakelijke brief. Door dit soort strategieën te leren, hebben studenten enkel de beschikking over een trucje dat ze alleen met veel geluk kunnen toepassen.

Het is onbekend wat de effecten van mbo-taalmethodes zijn, maar we weten wel dat extra ondersteuning, gebaseerd op een methodische aanpak, geen oplossing lijkt te bieden voor zwakke taalleerders (Gerritsen e.a. 2015). Het is overigens eveneens ontoereikend om in het onderwijs aan studenten met in beginsel een gemiddelde of goede taalvaardigheid, het aanleren van strategieën te benadrukken (dat zal gemakkelijk gaan), maar diegene niet in de gelegenheid te stellen om voldoende te lezen en te schrijven. Deze studenten zullen alsnog vastlopen in het hbo. De Groot, Houtkoop, Steehouder & Buisman (2015) stellen dan ook terecht dat juist voor de betere studenten in het mbo te weinig aandacht is.

Het is bekend dat frequent lezen onder meer begrip en woordenschat faciliteert (Mol 2010). Datzelfde geldt voor frequent schrijven. Juist dat zijn de vaardigheden die in vmo's en ROC's te weinig aan bod komen. Doordat methodes zo worden benadrukt, wordt er in het taalonderwijs in ROC's nogal eens aan voorbijgegaan dat een aantal taalonderdelen weliswaar expliciet moeten worden aangeleerd, zoals de regels van de werkwoordspelling, maar dat het bij de meeste taalonderdelen gaat om ontwikkelingsprocessen waarbij frequentie en ondersteuning van belang zijn (het schrijven van teksten, leesbegrip en woordenschat, enz.).

2. Initiatieven in het mbo: vakintegratie en vrij lezen

In ROC's worden verschillende initiatieven ontplooid om het taalonderwijs te verbeteren. Zo proberen sommige ROC's de beroepsgerichte vakken en het taalonderwijs te verbinden om taalonderwijs betekenisvoller te maken. Vooral voor de invoering van het *Referentiekader Taal en Rekenen* was dat het geval. Soms leidt dat tot prachtig onderwijs, maar het blijkt ook vaak moeilijk: er is sprake van tijdgebrek, en cultuurverschillen tussen docenten van de beroepsvakken en docenten van meer algemene vakken blijken niet gemakkelijk overbrugbaar (Elbers 2012). In de praktijk blijkt vaak dat – hoewel de ambities veel hoger liggen – het hoogst haalbare is om binnen het onderwijs in Nederlands en in de beroepsgerichte vakken dezelfde beoordelingsformulieren te gebruiken voor presentaties of geschreven werk.

Daarnaast proberen ROC's vrij lezen een plaats in het curriculum te geven. Het gaat dan om ingeroosterde tijd, waarop studenten en docenten lezen in zelfgekozen boeken. Eén van de ROC's waar vrij lezen is ingevoerd, is ROC Deltion College in Zwolle. Aanvankelijk had lezen alleen een plaats in het Entree-onderwijs (Van Koeven 2015), maar momenteel wordt al in 21 opleidingen van het Deltion College zowel in het Nederlands als in het Engels gelezen. Hoewel docenten vrij lezen met veel volharding vormgeven en er al veel studenten gemotiveerd zijn om te lezen, lopen sommige docenten ertegenaan dat zij het moeilijk blijven vinden om studenten te overtuigen van het nut van lezen. Bovendien blijkt dat vrij lezen in hectische tijden gemakkelijk van het rooster verdwijnt; op die momenten lijken andere zaken, zoals het afmaken van een stageverslag, belangrijker.

3. Burgerschap

Daarnaast is er het probleem van de invulling en de kwaliteitsbewaking van burgerschap, waaraan in ROC's verplicht aandacht moet worden besteed. In de *Burgerschapsagenda 2017-2021* van de mbo-raad en van het Ministerie van OCW worden de vier burgerschapsdimensies benadrukt (de politiek-juridische dimensie, de

economische dimensie, de sociaal-maatschappelijke dimensie en de dimensie vitaal burgerschap) als verplichte onderdelen, evenals onderwerpen als ‘kritisch denken’ of ‘sociale veiligheid’. In de praktijk van het mbo wordt burgerschapsvorming vaak als vak aangeboden, met behulp van een methode. Het wordt dikwijls gegeven door een docent die ook de andere generieke vakken geeft. Omdat burgerschap meestal als apart vak wordt gezien, ligt de nadruk dikwijls bijna uitsluitend op kennisoverdracht. Studenten voeren met behulp van een methode opdrachten uit over thema’s als ‘vooroordelen’ of ‘discriminatie’, ‘duurzaamheid’ of ‘sociale zekerheid’. In de praktijk blijkt dat de lessen Burgerschap – net als de lessen Nederlands – door de studenten niet altijd gewaardeerd worden, omdat ze het nut ervan voor hun toekomstige beroep betwijfelen.

4. De pilot taal/burgerschap

Als we, in het kader van een scholingstraject voor docenten Nederlands op ROC Deltion College, met een aantal docenten bij elkaar zitten, komen de hiervoor genoemde dilemma’s aan bod: (a) ontevredenheid over de huidige methodische invulling van de vakken Nederlands en Burgerschap, (b) het feit dat vrij lezen weliswaar een duidelijke plek in het curriculum heeft veroverd, maar ook nog vragen met zich meebrengt en (c) de gedachte dat de taalbasis van zowel zwakkere als juist betere mbo-studenten niet op orde is. We spreken er ook over dat vooral in taalmethodes vaak een groot aantal onderwerpen zonder samenhang aan bod komt en dat wordt voorbijgegaan aan de autonomie van studenten in het kiezen van teksten en schrijfopdrachten. We voelen ons geïnspireerd door het werk van Guthrie & Wigfield (2000), Hirsch (2003), Stahl & Nagy (2006), Rose & Martin (2012) en Ritchart (2015) en door het *Denk!*-project (Smits & Van Koeven 2013). Daarin wordt steeds het belang van het samen nadenken, lezen en schrijven over essentiële thema’s benadrukt. We vragen ons als docenten dan ook af of het niet mogelijk is om de vakken Burgerschap en Nederlands als één geïntegreerd vak aan te bieden. De burgerschapsdimensies kunnen dan zorgen voor inspirerende inhoud en worden gecombineerd met de doelen uit het *Referentiekader Taal en Rekenen*. In de praktijk betekent dit dat studenten discussiëren, schrijven en lezen over onderwerpen die samenhangen met burgerschap. Dat sluit aan bij de opvattingen over het vak Nederlands, zoals weergegeven door de Nederlandse Taalunie (2017), waarin bijvoorbeeld het belang van kritisch denken in samenhang met mondelinge taalvaardigheid, schrijven en lezen wordt benadrukt.

Ook het College van Bestuur van Deltion College blijkt geïnteresseerd in de pilot, net als Stichting Lezen (die de pilot opneemt in het project *Kunst voor Lezen*), de bibliotheek van Deltion College en de openbare bibliotheek van Zwolle. Als projectteam kiezen we met betrekking tot de pilot Nederlands/Burgerschap voor de volgende uitgangspunten:

1. De studenten werken langere tijd (een periode van 10 weken) rond multiperspectivische thema's die aansluiten bij de burgerschapsdimensies. Het gaat daarbij om thema's die zoveel perspectieven kennen dat er gemakkelijk veel verschillende boeken en teksten aan kunnen worden gekoppeld.
2. Frequent (vrij) lezen en schrijven zijn in het project geïntegreerd, evenals het voeren van gesprekken (doelen *Referentiekader Taal en Rekenen*).
3. Er wordt gezocht naar voor de studenten inspirerende werkvormen.
4. We gaan onderzoeken of en hoe we onderwerpen die expliciete instructie behoeven (aandacht voor genres, spelling, grammatica, enz.) kunnen integreren in het project.

We definiëren de volgende stappen:

1. Kiezen van de docenten en de klassen die aan het project deelnemen.
2. Plannen van bijeenkomsten waarin we samen onderwijs vormgeven en waarbij, zo mogelijk, ook studenten worden betrokken.
3. Kiezen van multiperspectivische thema's die de basis zullen gaan vormen voor de lessen.
4. Verzamelen van materiaal (fictie en non-fictie, teksten en films).
5. Ontwerpen van het project (lesopzetten, werkvormen voor studenten, toetsing).
6. Het volgen van het project, zodat we ervan kunnen leren.

De eerste twee bijeenkomsten met het projectteam hebben inmiddels plaatsgevonden. Vier docenten die zowel het vak Nederlands als het vak Burgerschap geven, zullen burgerschap en Nederlands geïntegreerd gaan aanbieden. Twee docenten (Nederlands en Burgerschap) zullen gaan samenwerken. In de eerste bijeenkomst hebben we de aanleiding voor het project besproken en een thema gekozen. We zijn gekomen tot het thema 'verzet' dat veel verschillende dimensies heeft (verzet in oorlogssituaties, het voeren van oppositie in de politiek, verzet in relatie tot religie, verzet tegen ouders, verzet tegen school). Ook zijn we gestart met het ontwerpen van onderwijs. Het komende jaar zal de pilot verschillende keren worden uitgevoerd.

Referenties

- Elbers, E. (2012). *Iedere les een taalles? Taalvaardigheid en vakonderwijs in het (v)mbo. De stand van zaken in theorie en onderzoek*. Utrecht/Den Haag: Universiteit Utrecht/PROO.
- Christoffels, I., A. Groot, C. Clement & J. Fond Lam (2017). *Preventie door interventie. Literatuurstudie naar lees- en schrijffacterstanden bij kinderen en jongeren: prevalentie, relevante factoren en mogelijke interventies*. 's Hertogenbosch: ECBO.

- Groot, A., W. Houtkoop, P. Steehouder & M. Buisman (2015). *Taalniveaus op het mbo. De leesvaardigheid van Nederlandse mbo'ers in(inter)nationaal perspectief*. 's-Hertogenbosch: ECBO.
- Gerritsen, S., S. Kuijpers, R. Scharren & A. Netten (2015). 'Mbo taalexperiment'. Den Haag: CPB Achtergronddocument.
- Guthrie, J.T. & A. Wigfield (2000). "Engagement and motivation in reading". In: M.L. Kamil & P.B. Hirsch. *Reading Comprehension Requires Knowledge – of Words and the world. Scientific Insights into the Fourth-Grade Slump and the Nation's Stagnant Comprehension Scores*. California: American Educator, p. 10-29.
- Koeven, E. van (2015). *Je vak moet je doen, niet lezen. Vrij lezen in het entree-onderwijs*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- MBO-Raad & Ministerie van OCW (2017). *Mbo-burgerschapsgeschiedenis 2017-2021: een impuls voor het burgerschapsonderwijs*. Den Haag: MBO-Raad/Ministerie van OCW.
- Meijerink, H.P., J.F. Letschert, G. Rijlaarsdam, H. van den Bergh & A. van Streun (2009). *Referentiekader Taal en Rekenen. De referentieniveaus*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Mol, S. (2010). *To read or not to read*. Leiden: Leiden University.
- Mosenthal, P., D. Pearson & R. Barr (eds.). *Handbook of reading research*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Nederlandse Taalunie (2017). *Iedereen taalcompetent. Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Ritchhart, R. (2015). *Creating cultures of thinking, the 8 forces we must master to truly transform our schools*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Rose, D. & J.R. Martin (2012). *Learning to write, reading to learn*. Sheffield, UK: Equinox Publishing.
- Smits, A. & E. van Koeven (2013). "Denk! Een nieuwe methodiek voor begrijpend lezen". Online raadpleegbaar op: www.geletterdheidenschoolsucces.blogspot.nl.